

*О.М. Долгова канд. біол. наук, доцент,
Т.В. Вашека, канд. психол. наук, доцент,
О.М. Власова-Чмерук, викладач
(Національний авіаційний університет, Україна, м. Київ)*

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ СЛУЖБИ АвіАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Досліджено індивідуально-психологічні властивості особистості співробітників служби авіаційної безпеки як складові їх професійної надійності.

Основоположним принципом національного повітряного законодавства є авіаційна безпека. В Україні прийнято ряд нормативно-правових документів (Повітряний кодекс України, закон “Про державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації”), які регламентують систему дій органів державної влади і суб’єктів авіаційної діяльності щодо виявлення і усунення джерел небезпеки та здійснення контролю за ризиками для забезпечення безпеки польотів.

Аналіз літератури засвідчує, що питання безпеки авіації розкрито в працях фахівців технічного профілю (Н.Кулик, В. Харченко) [6] та юридичного профілю (А. Бичков, А. Собакарь, А. Філіпов) [5]. Психологічним особливостям авіаційних спеціалістів присвячені роботи В. Бодрова, І. Бойко, В. Пономаренка та ін. [1; 2; 3]. Отже актуалізується потреба в професійному психологічному аналізі людського фактору в забезпеченні безпеки польотів.

Важлива роль в забезпеченні безпеки польотів належить співробітникам служби авіаційної безпеки (далі АБ). Виникає потреба у формуванні професійної надійності цих працівників, що складається як з професійних знань та вмінь, так і з їх психологічних характеристик. Р. Макаров [2] визначає поняття професійної надійності як вірогідність того, що співробітник виконуватиме свої професійні функції в оптимальному режимі в заданий час в екстремальних умовах діяльності. Складовими професійної надійності є професійні знання, навички, уміння; стійкість до екстремальних чинників діяльності; високий рівень загальної професійної працездатності; психологічна готовність до професійної діяльності.

На нашу думку, така складова професійної надійності співробітників АБ як стійкість до екстремальних чинників діяльності буде зумовлена їх індивідуально-типологічними та особистісними рисами, серед яких визначальне місце займає стресостійкість, властивості нервової системи, вольова саморегуляція, організаційні та комунікативні вміння. Окрім того провідну роль у формуванні професійної надійності відіграє мотивація професійної діяльності співробітників АБ.

Саме тому *метою* нашого дослідження стало дослідити індивідуально-психологічні властивості як складові професійної надійності співробітників служби авіаційної безпеки.

Об’єкт – професійна надійність співробітників служби авіаційної безпеки.

Предмет – індивідуально-психологічні властивості як складові професійної надійності співробітників служби авіаційної безпеки.

Завдання:

1. дослідити індивідуально-психологічні риси співробітників служби авіаційної безпеки;
2. дослідити особливості професійної мотивації співробітників служби авіаційної безпеки з різним досвідом роботи;
3. встановити зв'язок індивідуально-психологічних рис співробітників служби авіаційної безпеки з їх професійною мотивацією.

Вибірку склали 44 співробітника різних відділів служби авіаційної безпеки, які були об’єднані в групи з огляду на досвід роботи та особливості професійної діяльності.

В ході дослідження були використані наступні методи та методики. Тест Я. Стреляу (діагностика властивостей нервової системи); опитувальник ЕРІ Г. Айзенка (діагностика екстраверсії-інтроверсії, емоційної стабільності-нейротизму); тест-опитувальник О.В. Зверькова та С.В. Ейдмана «Дослідження вольової саморегуляції» (діагностика вольової саморегуляції, наполегливості та самовладання); Бостонський тест на стресостійкість (діагностика стійкості особистості до стресових ситуацій); тест комунікативних та організаторських схильностей В.В. Синявського та В.А. Федорошина); методика дослідження професійної мотивації (діагностика мотивів власної праці, мотивів соціальної значимості праці, мотивів самоствердження в праці, мотивів професійної майстерності).

Отримані результати. В межах реалізації завдання №1 були отримані наступні результати.

За методикою Я.Стреляу в усіх групах спеціалістів сила процесів збудження, гальмування та рухливості нервових процесів знаходяться на високому рівні. За тестом Г.Айзенка представники групи 4 (тренери) мають схильність до інтроверсії (від 7 до 10 – потенційний інтроверт), а інші 3 групи – амбіверти. Рівень нейротизму в усіх групах знаходиться на середньому рівні, з незначним переважанням в групі 2 (Базовий курс для молодих спеціалістів по безпеці, допуск до роботи), що вказує на емоційну стабільність більшості респондентів. За методикою «Бостонський тест на стресостійкість» досліджувані набрали досить високу кількість балів, що вказує на низький рівень стресостійкості. Максимально низька опірність стресу в групі 2.

За результатами опитувальника «Дослідження вольової саморегуляції» у всіх групах респондентів виражений вольовий контроль, наполегливість та самовладання.

Комунікативні здібності виявилися нижче за середній рівень в групі 4, та середнього рівня в трьох інших групах. Організаційні здібності у респондентів 1 та 2 груп знаходяться на середньому рівні, а в 3 та 4 групах – на високому рівні, що обумовлено специфікою професійної діяльності. Значимих відмінностей в комунікативних та організаційних здібностях респондентів не виявлено.

2. Для виконання завдання №2 нами була застосована методика професійної мотивації, яка дозволяє встановити вираженість у досліджуваних мотивів власної праці, мотивів соціальної значимості праці, мотивів самоствердження в праці, мотивів професійної майстерності.

Для порівняння вираженості мотивів професійної діяльності у респондентів було застосовано t-критерій Стюдента. Встановлено статистично значимі відмінності за показником «мотиви власної праці» між такими групами: в першій групі цей мотив виражений більше, ніж в 3 та 4, також 4 група відрізняється від 1 та 2. Нижчий показник мотивів власної праці свідчить про те, що кваліфіковані спеціалісти не цінують працю заради праці.

Також група 1 та група 4 значимо відрізняються за мотивами соціальної значимості праці (він вищий в групі 4), та за мотивами самоствердження в праці (вище в групі 1).

Можна стверджувати, що висококваліфіковані спеціалісти в галузі авіаційної безпеки, що проводять тренінгові заняття, найбільшої переваги надають соціальній значимості праці, на другому місці в них мотиви професійної майстерності, і вже потім для них важливо самоствердження в професійній діяльності. Для групи 2 як для початківців найменш вираженими є мотиви професійної майстерності.

3. Для реалізації третього завдання – встановити зв'язок індивідуально-психологічних рис співробітників служби авіаційної безпеки з їх професійною мотивацією – нами було зроблено кореляційний аналіз з використанням коефіцієнта кореляції Пірсона.

Встановлено, що з віком зростають мотиви професійної майстерності та зменшується вираженість мотивів працювати заради самої праці. Така риса як екстраверсія прямо пов'язана з мотивами самоствердження в праці. Для нейротичних особистостей більш характерна мотивація професійної майстерності. Сила процесів гальмування прямо пов'язана із самоствердженням в праці і обернено з мотивацією професійної майстерності.

Висновки.

В результаті проведеного дослідження можна стверджувати, що для досліджуваних спеціалістів з авіаційної безпеки характерні високі показники як сили процесів збудження, так і гальмування, що вказує на їх здатність до здійснення ефективної діяльності в умовах, що вимагають енергійних дій, а також на здатність до відмови від активності в умовах заборони. Висока рухливість нервових процесів вказує на здатність до швидкої перебудови при зустрічі з новою ситуацією, готовність взаємодіяти з новими явищами. Все це свідчить про відповідність діагностованих рис вимогам професійної діяльності служби авіаційної безпеки.

Всі показники вольової саморегуляції спеціалістів знаходяться на досить високому рівні, що вкрай необхідно при обраній спеціальності. Високий рівень організаційних здібностей у більшості досліджуваних відповідає вимогам професійної діяльності респондентів та сприяє формуванню професійної надійності працівників.

Специфіка професійної діяльності спеціалістів служби авіаційної безпеки призводить до знаходження людини в стресовій ситуації, і на жаль у всіх досліджуваних діагностовано переживання сильного стресу, а в групі 2 – ще й низька опірність стресу. Бажана психологічна допомога та навчання технікам релаксації та заспокоєння.

Невираженими виявились комунікативні здібності у групи тренерів (нижчі за середній рівень), що підтверджують дані шкали інтроверсії: якщо всі інші групи – амбіверти, то середній показник групи тренерів свідчить про інтроверсію. Ці результати повинні привернути увагу інструкторів, що працюють зі спеціалістами з авіаційної безпеки, їм можна порадити зосередитись на виробленні комунікативних навичок у досліджуваних, особливо в тих групах, які навчають інших.

Дослідження професійної мотивації встановило, що серед мотивів праці по вибірці в цілому переважають мотиви соціальної значущості праці, а найменш виражені мотиви професійної майстерності. В групі тренерів професійна майстерність посідає друге місце, а в інших групах знаходиться на останньому, що може вказувати на низьку зацікавленість в досягненні кар'єрного зростання та високих показників виконання праці. Кореляційний аналіз показав, що з віком зменшується мотивація працювати заради самої праці і збільшуються мотиви професійної майстерності.

Узагальнюючи отримані результати можна стверджувати, що професійна надійність співробітників служби авіаційної безпеки залежить від їх індивідуально-типологічних та психологічних властивостей та потребує психологічної корекції та допомоги у випадках невідповідності цих рис вимогам професійної діяльності.

Список літератури.

1. *Бодров В.А.* Психология профессиональной пригодности / В.А. Бодров. – М.: PerSe. – 2001. – 511 с.
2. *Макаров Р.Н.* Человеческий фактор. Авиационная психология и педагогика. Справочник. МАПЧАК / Р. Макаров – М.: 2002. – 490 с.
3. *Пономаренко В. А.* Экстремальность и проблема отношения к профессиональной деятельности и в профессиональной жизнедеятельности / В. А. Пономаренко // Мир психологии – 2006. – №4. – с. 38-46.
4. *Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии:* Учеб. пособие /Под ред. А.А. Крылова, С.А. Маничева. – Спб.: Питер, 2000 – 560 с.
5. *Собакарь А.О.* Принципи забезпечення безпеки польотів на авіаційному транспорті / А. Собакарь // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності – 2011. – №2. – с. 76-82.
6. *Энциклопедия безопасности авиации* / (Н. С. Кулик, В. П. Харченко, М. Г. Луцкий [и др.]); под. ред. Н. С. Кулика. – К.: Техніка, 2008. – 1000 с.